

Богущ Оксана. Полисемия та омонимия в украинской астрономической терминологии. В статье сосредоточено внимание на явлениях полисемии и омонимии в украинской астрономической терминологии конца XIX – первой трети XX века. Проанализированы критерии разграничения этих семантических явлений. Доказано, что каждое значение полисемичного слова обязательно связано с его первоначальным значением. Основным путем образования омонимии является расщепление семантической структуры многозначной единицы. Описано внешнесистемную, межсистемную и внутрисистемную полисемию, а также внутрисистемную и межсистемную омонимию. Внутрисистемная многозначность и омонимия опасны для астрономической терминологии, поскольку препятствуют однозначному восприятию содержания сообщаемого. Изучение явлений полисемии и омонимии является актуальным для систематизации, стандартизации и унификации украинской астрономической терминосистемы, а также необходимо для дальнейшего развития украинской терминологии.

Ключевые слова: украинская астрономическая терминология, термин, полисемия, омонимия, семантическая структура.

Bohuch Oksana. Polysemy and homonymy in the Ukrainian astronomical terminology. The article focuses on the phenomenon of polysemy and homonymy in terminology Ukrainian astronomical late XIX – the first third of the twentieth century. Analyzes semantic distinction between these phenomena. It is proved that each value polisemichnoho words necessarily linked to its initial value. The main route is the formation of homonyms multiple-splitting semantic structure units. Described zovnishnosystemnu, intersystem and intra polysemy and intra and inter-homonyms. Interconnect multiple meaning and homonymy is dangerous for astronomical terminology, they create unambiguous content povidomlyuvano. Studying the phenomena of polysemy and homonymy is relevant for the systematization, standardization and unification of Ukrainian astronomical terminology, and the need for further development of Ukrainian terminology.

Key words: Ukrainian astronomical terminology, term, polysemy, homonymy, semantic structure.

УДК 811.161.2'373.45

Ірина Василяйко

МЕТОДИ ПЕРЕКЛАДУ КІНЕМАТОГРАФІЧНИХ ТЕРМІНІВ

У статті розглянуто лексичні методи перекладу кінематографічних термінів, зокрема, транскрипцію, транслітерацію, калькування та описовий метод. Проаналізовано перекладні кінематографічні терміни, з'ясовано їхні значення

та особливості перекладу. Описано найуживаніші лексичні передавання значень термінологічних одиниць українською мовою.

Ключові слова: кінематографічний термін, терміносистема, методи перекладу, переклад термінів.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Сучасний кінематограф розвивається надзвичайно швидко, постійно поповнюючи свій лексичний склад новітніми термінами. Процеси глобалізації та міжнародної інтеграції українського кіно потребують подолання мовних бар'єрів, адже чимало кінематографічних термінів іншомовного походження. Терміносистема кінематографа є цікавою для перекладознавства, передусім найчастіше це стосується перекладу термінів з англійської мови на українську.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема перекладу термінів з англійської мови на українську була й залишається однією з найбільш актуальних у сучасному перекладознавстві. Способи передавання термінів у процесі перекладу досліджували науковці В. І. Карбан, Ф. О. Циткіна, В. П. Даниленко, А. С. Д'яков, Д. С. Лотте та ін. Особливе зацікавлення викликає цей процес для сучасного кінематографа. Кінематографічна терміносистема англійської мови чисельна та розгалужена, що може викликати певні труднощі в процесі перекладу.

Метою статті є визначити методи перекладу англійських кінематографічних термінів, які не мають відповідних еквівалентів в українській мові.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Кінематографічна терміносистема динамічно розвивається, реагує на розвиток науки, суспільства, мовної ситуації. Тому це дослідження є актуальним, оскільки сучасні наукові перекладацькі студії спрямовані на вивчення чинників, що впливають на вибір варіанта перекладу та їхнього зв'язку зі специфікою мови перекладу. Очевидною є недостатність вивчення процесів утворення та особливостей відтворення українською мовою термінологічних одиниць англійської мови в кінематографічній сфері, а також важливим є їхня відповідність сучасним вимогам до такого перекладу, коли йдеться про передавання не лише форми оригіналу, а й про оптимальне відтворення змісту.

Логічна співвіднесеність термінів, їхня взаємодія та взаємозалежність свідчать про те, що англійська кінематографічна термінологія є чітко вираженою термінологічною системою, що відповідає певним

правилам класифікації. У наш час вона інтенсивно розширюється й оновлюється, оскільки кінематографічна галузь активно розвивається. Необхідно брати до уваги те, що за передавання іншою мовою не потрібно перекладати всі компоненти лексичної одиниці, адже переклад не є простою зміною слова вихідної мови словом мови перекладу. Безеквівалентні англійські терміни кінематографа не становлять значної кількості у досліджуваній галузі. До безеквівалентних кінематографічних терміноодиниць можна зарахувати ті терміни, що називають явища або поняття, не представлені в понятійному апараті української сфери кіно через певні причини, зокрема тимчасове відставання однієї з мов у розвитку системи понять у тій чи тій галузі і на екстралінгвістичні передумови її усунення (подолання «відставання» в ході подальшого розвитку професійної сфери, зокрема й завдяки міжнародній діловій комунікації) [11, с. 111]. Розуміння та вибір способу перекладу таких лексичних одиниць може відбуватися тільки з урахуванням певної екстралінгвістичної ситуації вживання термінів, адже саме цей чинник допомагає усвідомити специфіку змісту терміна. Відмінності в системі понять двох мов, зумовлені екстралінгвістичними чинниками, створюють об'єктивні умови для виникнення безеквівалентності. Міжмовне зіставлення англійської та української терміносистем дає змогу виявити, які саме мовні одиниці можуть бути використані для забезпечення еквівалентного перекладу тимчасово безеквівалентних термінів, з огляду на ресурси загальноживаної та спеціальної лексики.

Переклад терміна – це точне відтворення оригінальної лексичної одиниці засобами іншої мови за умови збереження змісту й стилю. Для повного передавання значення поняття оригіналу потрібно не лише знаходити в мові перекладу адекватні терміни та відповідні лексичні одиниці, але й відбирати необхідні граматичні форми й стилістичні чинники. Під час літературного перекладу творчий підхід спостерігається більше, ніж за перекладу з фахової мови, тому що на передньому плані в літературному перекладі перебувають особливості витвору мистецтва, єдність образного мислення та мистецького мовлення у вихідній мові, тоді як фаховий переклад має на меті точне передавання інформації.

Переклад термінології виконують різними прийомами, а саме за допомогою лексичних, лексико-семантичних та лексико-граматичних міжмовних трансформацій. Завдання перекладача полягає в правиль-

ному виборі того чи того прийому під час перекладу, щоб якнайточніше передати значення терміна. У нашій статті розглянемо лексичні прийоми перекладу, які доцільно використовувати в кінематографічній сфері.

Одним із найпростіших лексичних способів перекладу терміна є прийом **транскодування**. Транскодування – це побуквене чи пофонемне передавання вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. Цей прийом є винятком у практиці технічного перекладу: *animation* – *анімація* [9, с. 7], *horror* – *хорор* [9, с. 206], *arthouse* – *арт-хаус* [9, с. 9], *steadycome* – *стедікам* [9, с. 290], *anastigmat* – *анастигмат* [9, с. 279]. У разі перекладу способом транслітерації потрібно пам'ятати і про «хибних друзів перекладача», що приводить до грубих викривлень змісту, наприклад, *actuality* – *кінорепортаж* [9, с. 303], а не актуальність; *animator* – *художник-мультиплікатор* [9, с. 303], а не аніматор; *direction* – *режисура* [9, с. 306], а не дирекція і т. д.

Прийом транскрипції (транслітерації) при перекладі може використовуватися обмежено: з одного боку, він потребує наявності в терміна певної звукової будови й закінчення; з іншого, необхідне органічне залучення запозичення в систему понять кінематографа. Транслітерація і транскрипція доречні, коли українського еквівалента немає через відсутність такого явища в українській кінематографічній професійній сфері або пояснення є надто громіздким, наприклад: *scriptgirl* – *скрипт-гьорл* (*звичайно жіноча професія в західному кіно – секретар і помічник режисера, веде докладний щоденник зйомки фільму*) [9, с. 241], *trash* – *треш* (*група фільмів, що не мають певної теми і жанру*) [9, с. 196], *flashback* – *флешбек* (*епізод фільму, зміст якого пов'язаний із подіями, що передують йому*) [9, с. 248], *findrising* – *фандрайзинг* (*пошук фінансового забезпечення проекту*) [9, с. 248]. Вживання цього методу перекладу демонструє тенденцію до інтернаціоналізації української кінематографічної терміносистеми. І тому деякі терміни кіно, поширені в різних мовах, запозичують, а не пояснюють.

Англійська та українська мови належать до єдиної індоєвропейської сім'ї, що зумовлює існування спільних структурних рис, тому при перекладі кінематографічних термінів можливим є застосування методу **калькування**. Саме калькування забезпечує відтворення смислової структури лексичної одиниці. Структурна спорідненість мов, наявність у цих мовах подібних структурних моделей є умовою, яка

впливає на процес запозичення [6, с. 177]. Адже вплив чужої мови не є тільки зовнішнім фактором, він пов'язаний із внутрішнім, іманентним розвитком мови [6, с. 107]. Калькування доречно у випадках, коли не приводить до буквалізму, наприклад, *assistantdirector* – *асистент режисера* [9, с. 303], *characteractor* – *характерний актор* [9, с. 305], *contactprinting* – *контактний друк* [9, с. 305], *filmrestoration* – *реставрація фільму* [9, с. 309]. Транспозиція та калькування застосовують також у перекладі термінів кінематографа, які є препозитивно-атрибутивними словосполученнями. Складність перекладу таких термінів полягає у відмінності структур англійської та української мов і полісемантичності компонентів. Для адекватного перекладу термінів-словосполучень необхідно встановити семантичні зв'язки між компонентами терміна, зрозуміти значення кожного компонента окремо, вибудувати переклад терміна відповідно до норм мови перекладу [7, с. 205]. У таких випадках можна використовувати синтаксичну транспозицію (переклад за допомогою перестановки членів словосполучення), наприклад, *lenschanging* – *заміна об'єктиву* [9, с. 310], *productionmanager* – *керівник виробництва кіностудії* [9, с. 312], *runningtime* – *тривалість демонстрації фільму* [9, с. 313].

На особливу увагу заслуговує переклад англійських кінематографічних термінів із метафоричним значенням, адже метафоричність зменшує семантичну інформацію. Переклад таких термінів потребує або пошуку метафоричного українського терміна, еквівалентного за значенням, або неметафоричного відповідника. В останньому випадку зникає певна образність, притаманна англійському терміну, та зменшується семантична компресія [6, с. 198]. Це приводить до збільшення форми вираження українського терміна, наприклад, *rawmaterial* – *незмонтований матеріал фільму* [9, с. 312], *rawstock* – *неекспонована плівка* [9, с. 312] (*raw* означає сирий); *sharpimage* – *різке зображення* [9, с. 315] (*sharp* з англ. – гострий); *worm'seyevew* – *зйомка з низької точки* (*worm* з англ. – черв'як).

Цікавим є також **переклад складних термінів**, утворених специфічними конструкціями (так звані **компресиви**). Специфіка таких слів полягає в тому, що вони є суто англійським мовним явищем і їх немає в українській мові. Зазвичай такі терміни формуються зі складного слова, утвореного оказіональним шляхом, та простим терміном. Під час перекладу компресія таких термінологічних словосполучень втрачається, і їх перекладають описовим способом відповідно до норм

української мови, наприклад, *coarse-grainpicture* – крупнозернисте зображення [9, с. 305], *fine-grainepicture* – дрібнозернисте зображення [9, с. 308], *full-lengthfilm* – повнометражний фільм [9, с. 308], *frame-by-frameexposure* – покадрова кінозйомка [9, с. 308], *high-angleshot* – зйомка з верхньої точки [9, с. 309], *high-intensityarclamp* – освітлювальний пристрій з дугою інтенсивного горіння [9, с. 309], *locus-focuslens* – довгофокусний кінознімальний об'єктив [9, с. 310], *sound-proofbox* – шумопоглинаючий бокс [9, с. 314], *time-lapsecinematography* – уповільнена покадрова кінозйомка [9, с. 316].

Описовий метод перекладу слугує роз'ясненню значення терміна. Його потрібно використовувати, коли переклад терміна не може правильно передати його значення згідно з нормами української мови. Інколи однокомпонентний термін перетворюється на багатоконпонентний, який більш схожий на тлумачення терміна, ніж на термін, наприклад, *transparency* – домальовка на склі [9, с. 316], *tin* – коробка для збереження кіноплівки [9, с. 316], *ranch* – натурний знімальний майданчик [9, с. 312], *outline* – розширена сценарна заявка [9, с. 311], *iris* – діафрагма об'єктиву ірисова [9, с. 309], *gantries* – освітлювальне підвісне рихтовання [9, с. 308], *grip* – робітник постановочного цеху [9, с. 309], *cast* – акторський склад фільму [9, с. 304]. Розширення синтаксичної структури терміна ускладнює процес перекладу, однак дає змогу точно передати значення відповідного терміна.

Перекладач, який працює з текстами кінематографічної галузі, повинен орієнтуватися в цій тематиці та володіти термінами й поняттями цієї сфери; потрібно уникати «хибних друзів перекладача» та синонімічного вживання термінологічних одиниць або використовувати термін із більшою вмотивованістю внутрішньої форми, який висвітлює найважливіші сторони й ознаки денотата, розкриває саму сутність поняття й тим самим характеризується найбільшою кількістю диференційних ознак; не допускати довільного скорочення термінів; не варто шукати іншомовне слово, якщо в рідній мові вже функціонує лексична одиниця з тим самим значенням. Термінологічні прогалини варто заповнювати інтернаціоналізмами. Перекладач повинен використовувати терміни, встановлені відповідними державними стандартами; якщо в тексті трапляється термін-неологізм, потрібно підібрати еквівалент, використовуючи довідкову літературу, або проконсультуватися з фахівцем. В окремих випадках термін можна перекласти описово, методом калькування, транскрипції тощо.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проблема перекладу термінологічної лексики, на перший погляд, досить ґрунтовно досліджена в сучасному перекладознавстві. Однак переклад термінів, які не мають еквівалентів у мові перекладу залишається актуальним питанням. Структурні, семантичні, синтаксичні відмінності кінематографічних термінів англійської та української мов створюють труднощі у виборі способу перекладу. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі вважаємо вивчення інших прийомів перекладу термінів кіно, зокрема, лексико-семантичних та лексико-граматичних.

Результати статті можна застосовувати для розв'язання практичних проблем, пов'язаних з англо-українським перекладом, зокрема з перекладом кінематографічної термінології. Також вони можуть слугувати матеріалом для вивчення на заняттях із практики перекладу англійської мистецької термінології та галузевої літератури.

Література

1. Англо-російсько-український словник науково-технічної термінології. Близько 22 тис. термінів / Укл. : С. М. Андрєєв, К. К. Васицький, Б. Ф. Уліщенко. – Харків : Факт, 1999. – 704 с.
2. Ахманова О. С. Лингвистические проблемы перевода / О. С. Ахманова, В. Я. Задорнова // Сб. статей МГУ. – Вып. 4. – М., 1981. – С. 11–27.
3. Гавранек Б. К. К проблеме смешения языков / Б. К. Гавранек // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1972. – № 6. – С. 94–112.
4. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах : учебное пособие для филологических спец. вузов / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 104 с.
5. Даниленко В. П. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / В. П. Даниленко. – Свердловск : РАО, 1991. – 155 с.
6. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : КМ Academia, 2000. – 218 с.
7. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову / В. І. Карабан – К. : Політична думка, 1997. – 300 с.
8. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1981. – 149 с.
9. Миславський В. Н. Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми / В. Н. Миславський – Харків : Харк. приватний музей міської садиби, 2007. – 328 с.
10. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
11. Циткіна Ф. О. Термінологія й переклад / Ф. О. Циткіна. – Львів : ВЛІ, 2003. – 187 с.

References

1. Anhlo-rosiisko-ukrainskyi slovnyk naukovo-tekhnichnoi terminolohii. Blyzko 22 tys. terminiv / Ukl. : S. M. Andrieiev, K. K. Vasytskyi, B. F. Ulishchenko. – Xarkiv : Fakt, 1999. – 704 s.
2. Akhmanova O. S. Linhvysticheskiie problemi pierievoda / O. S. Akhmanova, V. Ya. Zadornova // Sb. statiei MHU. – Vyp. 4. – M., 1981. – S. 11–27.
3. Gavraniek B. K. K problemie smiesheniia yazykov / B. K. Gavraniek // Novoie v lingvistikie. – M. : Progiess, 1972. – № 6. – S. 94–112.
4. Golovin B. N. Lingvisticheskiie osnovy uchieniia o tierminakh : uchiebnoie posobiie dlia filologichieskikh spiets. vuzov / B. N. Holovin, R. Yu. Kobrin. – M. : Vysshaia shkola, 1987. – 104 s.
5. Danilenko V. P. Siemantichieskaia struktura spietsialnogo slova i ieie lieksikografichieskoie opisanie / V. P. Danilenko. – Svierdlovsk : RAO, 1991. – 155 s.
6. Diakov A. S. Osnovy terminotvorennia: Semantichni ta sotsiolinhvystichni aspekty / A. S. Diakov, T. R. Kyiak, Z. B. Kudelko. – K. : KM Academia, 2000. – 218 s.
7. Karaban V. I. Posibnyk-dovidnyk z perekladu anhliiskoi naukovoyi i tekhnichnoi literatury na ukrainsku movu / V. I. Karaban – K. : Politychna dumka, 1997. – 300 s.
8. Lottie D. S. Voprosy zaimstvovaniia i uporiadochieniia inoiazychnykh tierminov i tierminoelientov / D. S. Lottie. – M. : Nauka, 1981. – 149 s.
9. Myslavskii V. N. Kinoslovnyk. Terminy, vyznachennia, zharhonizmy / V. N. Myslavskii – Kharkiv : Khark. pryvatnii muzei miskoi sadyby, 2007. – 328 s.
10. Supieranskaia A. V. Obschaia tierminologiia: Voprosy tieorii / A. V. Supieranskaia, N. V. Podolskaia, N. V. Vasilieva. – M. : Nauka, 1989. – 246 s.
11. Tsytkina F. O. Terminolohiia i pereklad / F. O. Tsytkina. – Lviv : VLI, 2003. – 187 s.

Василяйко Ирина. Методы перевода кинематографических терминов.

В статье рассмотрены лексические методы перевода кинематографических терминов, в частности, транскрипцию, транслитерацию, калькирование и описательный метод. Проанализированы переводные кинематографические термины, выяснены их значения и особенности перевода. Описана самая употребляемая лексическая передаваемость значений терминологических единиц украинским языком.

Ключевые слова: кинематографический термин, терминосистема, методы перевода, перевод терминов.

Vasylyayko Iryna. Methods of translation of cinematographic terms. The lexical methods of translation of cinematographic terms are considered in the article, in particular, transcription, transliteration, counter-drawing and descriptive method. The translated cinematographic terms are analysed, their values and features of translation are found out. The most used lexical transferrability of values of terminological units are described by Ukrainian.

Key words: cinematographic term, term system, methods of translation, translation of terms.